

UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE
DEPARTAMENTUL DE ISTORIE, ARHEOLOGIE ȘI MUZEOLOGIE
RO – 510009, Alba Iulia, str. N. Iorga nr. 11-13
Tel: 40-258-811412; Fax: 40-258-806260
<http://istorie.uab.ro>

CONFIRMARE

Se adeverește, prin prezenta, că studiul cu titlul „Spre o „dietă a ampoloaișilor”. Rolul funcționarilor români din perioada liberală în alegerile pentru Dieta de la Sibiu din 1863-1864”, propus revistei *Annales Universitatis Apulensis. Series historica* (CNCS B, indexată BDI) de d-nul asistent de cercetare dr. Alexandru Onojescu, se află sub tipar în volumul 17, I, 2013, al revistei.

Datele bibliografice sunt următoarele:

Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, 17, I (2013), ISSN 1453-9306, pp. 61-77.

Alba Iulia,
8.10.2013

Redactor șef
Conf. univ. dr. Daniel Dumitran

SPRE O „DIETĂ A AMPLOAIAȚILOR”. ROLUL FUNCȚIONARILOR ROMÂNI DIN PERIOADA LIBERALĂ ÎN ALEGERILE PENTRU DIETA DE LA SIBIU DIN 1863/64*

Alexandru Onojescu

Pentru cursul evenimentelor politice din toată perioada liberală, anul 1863 este unul distinct. Importanța sa a fost dată în primul rând de convocarea forului legislativ al Marelui Principat al Transilvaniei (dieta), obiectiv așteptat deopotrivă de regimul austriac (care dorea cu orice preț trimiterea deputaților transilvani în senatul imperial) și de națiunea română (care năzuia să-și exercite voința într-un organ politic trasat în baza principiului proporționalității populației, dar și al contribuțiilor financiare). Mobilizarea românilor în alegerile dietale, precum și concesiile legislative ale regimului, au condus la impunerea unei majorități românești relative care, mai apoi, cu inteligență politică, ar fi trebuit folosită în scopul unei redimensionări politice fundamentale a sistemului constituțional al Transilvaniei.

Cele 11 propuneri legislative ale regimului, venite împreună cu rescriptul de convocare a dietei din 21 aprilie / 9 mai 1863¹, conțineau esența unui modernism politic democratic. Cele mai importante pentru națiunea română au fost, evident, prima și a doua: 1. înarticulară națiunii române și a confesiunilor sale; 2. recunoașterea limbii române ca limbă oficială, alături de maghiară sau germană. Odată integrată națiunea română, prin adăugarea unor noi membrii în organismul politic, urma reconfigurarea scenei politice, ceea ce presupunea: 4. adoptarea unei noi legi electorale; 5. reorganizarea administrativă a Marelui Principat; 6. reglementarea administrației publice; 7. reorganizarea sistemului judiciar; 8. înființarea unui tribunal suprem. Mai departe, dieta urma să decidă și în legătură cu unele aspecte de organizare economică: 9. modificarea patentei urbariale din 1854; 10. introducerea cărților funciare; și 11. înființarea unei bănci ipotecare. Nu în ultimul rând, dieta trebuia să aleagă pe cei 26 de deputați care urmau să reprezinte Transilvania în senatul imperial de la Viena. În fapt, guvernul a trasat liniile directe ale unui proiect politic de amploare, de-a dreptul vizionar, în urma căruia, după 4 ani de sesiuni legislative, așezământul instituțional al Marelui Principat urma să fie reconfigurat politic, legislativ și socio-economic. Cu alte cuvinte, „spre mulțumirea tuturor popoarelor locuitoare” Transilvania urma să se integreze în rândul organizațiilor statale moderne ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. O adevărată iluzie!

¹ textul integral al rescriptului vezi: *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 37, din 5 mai, p. 144; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, volumul III, Sibiu, Tipografia Iosif Marschall, 1903, pp. 4-5.

Preliminariile legislative

Pentru asigurarea succesului unui asemenea demers legislativ, Curtea a fost obligată să facă și unele modificări cu privire la modalitatea de convocare și mecanismul intern de funcționare al dietei. Era evident că vechea lege electorală din 1791 nu se putea ridica la noile standarde, motiv suficient pentru ca Viena să înainteze un regulament electoral provizoriu² care a reconfigurat substanțial structura forului legislativ. Înainte de toate, s-a insistat asupra unei reprezentativități mai echitabile atât a celor trei națiuni, cât și a corpului electoral în ansamblul său. Viitoarea dietă urma să aibă doar 165 de membri, dintre care 40 aveau să fie regaliști, iar 125 să fie aleși. Era pentru prima dată când Împăratul s-a arătat dispus a renunța la prerogativa sa de a denumi majoritatea membrilor dietei. Au fost modificate și criteriile de selecție ale membrilor corpului de regaliști. Dacă până atunci calitatea de regalist era asimilată cu cea de nobil, acum Împăratul putea să denumească și persoane care s-au distins în baza unui principiu meritocratic, prin serviciile aduse Tronului sau societății (stat, biserică, comunitatea locală).

Cei 125 de deputați urmau să fie aleși din cercuri electorale urbane și rurale, ultimele repartizate în comitate, scaune și districte. În cazul celor din urmă proporția de reprezentare trebuia să fie de 1 deputat la fiecare 30 000 de locuitori. Astfel, în funcție de acest factor demografic-electoral, fiecare comitat avea între 2 și 6 cercuri electorale, scaunele secuiești 2-3, scaunele săsești câte 2, scaunele filiale ale Săliștei și Tâlmaciului câte un cerc, districtul săsesc al Bistriței 2, cel al Brașovului 3, iar districtele românești câte 2 (Năsăud) sau 3 (Făgăraș). O lacună a noii legislații era menținerea dreptului de reprezentare a unor comunități urbane, precum Sic, Brețcu, Vlahița. Aceste „abnormități așa-numite istorice”³, cum le-a denumit George Bariț, își pierduseră de mult statutul urban, deputații lor reprezentând un corp electoral de doar câteva zeci de alegători. Prevăzători, pentru a echilibra oarecum situația, legislatorii venezi au considerat oportun să extindă acest drept de reprezentare directă și unor noi comune, la fel de mici, dar de data aceasta majoritar românești: Roșia, Mociu, Gheorgheni sau Rășinari. Spre exemplu, Rășinarii aveau în total 108 alegători, dintre care unii plăteau un impozit direct mai mare de 130 fl.⁴ În fapt, critica se referea mai degrabă la perpetuarea acestui obicei în detrimentul unor comunități urbane mult mai mari. Nici una dintre comunele de mai sus nu se puteau compara cu alte localități românești, cum erau Blajul, Năsăudul, Dobra sau Câmpeni, cu o componentă demografică mult mai mare, dar

² Vezi Teodor V. Păcășian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, volumul II, ediția a II-a, Sibiu, Tipografia Iosif Marschall, 1904, pp. 9-22.

³ George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, volumul III, Sibiu, Tipografia W. Krafft, 1891, 170.

⁴ *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 42, din 23 mai, p. 170.

și cu un capital de prestigiu superior, ele constituindu-se în veritabile centre financiare sau spirituale românești.

De departe cea mai importantă prevedere a noului regulament electoral era definirea calității de elector. Existau două categorii fundamentale. Prima era formată din așa-numiții alegători censualiști: locuitorii de peste 24 de ani, care dețineau orice fel de proprietate și care plățiseră în cursul anului fiscal 1861-62 un impozit direct minim de cel puțin 8 fl. v.a. Este important de subliniat că pentru prima dată censul se aplica tuturor grupurilor sociale, inclusiv nobililor. Statutul nobiliar nu mai era considerat a fi o garanție a calității de elector. Totuși, o nivelare completă a corpului electoral nu s-a produs, pentru că autoritățile de la Viena nu au putut renunța la practica alegătorilor din oficiu. Preoții, medicii, avocații, învățătorii comunali, profesorii, notarii și inginerii au devenit noua categorie privilegiată, care dispunea de dreptul de vot în virtutea ocupației profesionale și nu a unui loc ocupat pe scara ierarhiei sociale. Prin aceste noutăți, regulamentul provizoriu de alegere a ridicat numărul alegătorilor de la 11 000, câți erau înscriși în 1848, la cca. 78 000⁵. Era un pas enorm pe drumul unei democratizări incipiente, menită să modifice establishment-ul politic și social al Marelui Principat.

Regulamentul provizoriu de casă conținea și el o serie de inovații, dintre care cea mai importantă era eliminarea tradiției instrucțiunilor obligatorii⁶ prin ruperea relațiilor juridice dintre deputatul ales și electorii săi. Conform noilor stipulații, deputații încetau să mai fie mandatați a reprezenta interesele circumscriptiei în care au reieșit învingători. Pentru prima dată în istoria legislativă a principatului, ei urmau să reprezinte întreaga populație a țării. Odată cu renunțarea la tradiția mandatului imperativ, libertatea de acțiune a reprezentanților dietali a crescut semnificativ. Înainte de 1848, dacă nu țineau cont de interesele alegătorilor din circumscripții, puteau foarte ușor să fie revocați, urmând un nou șir de alegeri. Autoritatea aleșilor dietali a crescut nu numai în raport cu corpul electoral, ci și față de puterea executivă prin acordarea dreptului de inițiativă legislativă. Chiar dacă propunerile legislative ale Curții erau în continuare considerate ca fiind prioritare, dieta avea dreptul, prin intermediul membrilor săi, să propună și să dezbată proiecte și inițiative legislative proprii. Nu în ultimul rând cea mai importantă prevedere din perspectiva obiectivului fundamental național al românilor a fost stipularea posibilității ca dezbaterile organismului legislativ să se țină în toate cele trei limbi, română, germană și maghiară, chiar dacă prima încă nu fusese recunoscută ca fiind oficială.

Per ansamblu, noile normative electorale au fost satisfăcătoare pentru români. Cel puțin în parte ele fuseseră deja vehiculate prin votul separat al lui Vasile Ladislau Popp din august 1861, pe baza căruia avea să fie înaintat rescriptul

⁵ Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1979, p. 63.

⁶ Valeriu Moldovan, *Dieta Ardealului din 1863-1864. Studiu istorico-juridic*, Cluj, Tipografia Națională, 1932, p. 46.

imperial de convocare a dietei din 19 septembrie 1861. Totuși, existau motive de nemulțumire, cum ar fi: caracterul octroat al regulamentului electoral provizoriu, nivelul ridicat al censului sau repartizarea inegală a deputaților în raport cu corpul electoral la nivel municipal față de cel comitatens. Românii erau departe de a-și obține locul lor binemeritat în funcție de proporția demografică sau contribuția lor fiscală. În fața orizontului mare de așteptare, acestea deveneau chestiuni minore care puteau fi remediate prin activitatea legislativă a dietei. Se recunoștea, de asemenea, că mai mult nu se putea acorda, dar că era de datoria românilor să-și maximizeze avantajele obținute, în așa fel încât să-și asigure o reprezentare cât mai largă în dietă⁷. Mulțumirea era dată și de faptul că majoritatea propunerilor legislative care au însoțit rescriptul erau conforme cu gravaminele prezentate de delegația de la Viena din martie 1863⁸, ceea ce consfințea orientarea pro-activă a Vienei față de cauza românească.

Participarea la alegeri

Procesul de convocare a dietei Transilvaniei a început încă înainte de înaintarea rescriptului din 21 aprilie / 9 mai. În decembrie 1862, Cancelaria și Guberniul, cele două organisme politice direct implicate, au mobilizat întregul aparat administrativ al principatului în vederea realizării listelor cu alegători. O primă conscriere a fost făcută la mijlocul anului 1862 de către Direcția financiară a Principatului, care a numărat un total de 82 693 de locuitori care plățiseră un impozit mai mare sau egal cu 8 fl.⁹ Datele furnizate însă erau incomplete. Pentru a putea realiza configurația națională a membrilor dietei în așa fel încât să nu se înregistreze disproporții flagrante între cele trei naționalități, Cancelaria s-a văzut nevoită să abordeze întreaga problematică în termenii unui recensământ electoral. Erau necesare informații suplimentare despre numărul total al românilor, ungarilor și sașilor cu drept de vot din orașe, opide, comitate, scaune și districte, dar și a statutului lor socio-profesional. În primăvara lui 1863, Guberniul a întocmit listele preliminare cu candidații pentru pozițiile de regaliști¹⁰ și a alcătuit comisiile guberniale pentru elaborarea proiectelor legislative.

Până la deschiderea inaugurală a dietei din 15 iulie 1863, toate aceste proiecte erau deja făcute publice. Dintre români, un rol fundamental l-au jucat Vasile Ladislau Popp și Ioan Alduleanu. Viceguvernatorul a fost președinte la două comisii: cea pentru trimiterea deputaților la Reichsrat și cea pentru organizarea

⁷ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 37, din 15 mai, pp. 145-146.

⁸ Vezi *Protocolul Congresului națiunii romane din Ardealu, ce s'au ținutu în Sabiiu la 20/8 Prieru 1863*, Sabiiu, în Tipografi'a diecesana, 1863, pp. 128-131.

⁹ Retegan, *Dieta*, pp. 64-66.

¹⁰ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 41, din 29 mai, p. 161.; *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 43, din 26 mai, p. 174. Fiecărei națiuni i-a revenit un număr egal de 30 de candidați.

Tribunalului Suprem al Transilvaniei. În schimb, Ioan Alduleanu a făcut parte din toate cele 6 comisii stabilite acum, dintre care la două a funcționat ca referent: cea pentru înarticulară națiunii române și cea pentru organizarea Tribunalului suprem. Urmău apoi, la sfârșitul lunii mai, la nivelul fiecărei unități administrative, alcătuirea comitetelor centrale electorale, interfața organelor centrale cu electoratul. Practic, aceste organisme electorale erau cele care organizau alegerile la nivel local: publicau listele cu alegători, se asigurau că procedura de vot era corectă, numărau voturile, validau alegerile. În măsura în care majoritatea acestor comitete erau formate din maghiari sau sași, ca reflecție a proporției existente în cadrul comitetelor comitatense sau districtuale, ele s-au aflat permanent sub supravegherea strictă a reprezentanților locali români. La acest nivel, corupția, propaganda, șantajul erau principalele instrumente ale autorităților locale, care profitau și de pe urma lipsei de experiență a electoratului românesc. Cazul solgăbirăilor din Alba de Jos sau Hunedoara, care umblau cu listele electorale și îi asigurau pe țărani români că nu era necesar să se deranjeze pentru a-și exercita dreptul de vot, ci era suficient să-și trimită reprezentanți la centrul de votare este doar unul din zecile de cazuri raportate în actele oficiale ale Guvernului sau în presă¹¹.

În fața acestui angrenaj birocratic, românii s-au mobilizat destul de greu. Convocarea dietei, participarea la alegeri și debutul lucrărilor propriu-zise constituiau pentru majoritatea lor trecerea la o nouă etapă în activitatea lor politică. Era „cea dintâi școală cum am zice electorală democratică în această țară”¹²; pentru prima dată în istoria lor ca și comunitate politico-națională românii intrau ca actori principali în scena politică a Marelui Principat. Era normal ca o asemenea apariție să fie marcată și de nenumărate stângăcii, chiar dacă în ansamblu românii au obținut un scor electoral bun. Lipsa unei experiențe constituționale, dar mai ales absența unui organism reprezentativ, tindeau să scadă capacitatea de mobilizare electorală a românilor.

Pentru evitarea unui asemenea pericol, inițiativele nu au lipsit să apară. Încă de la începutul lunii mai, când încă se mai relata desfășurarea conferinței de la Sibiu, presa a început să publice rescriptul de convocare, precum și cele două regulamente provizorii, și nu numai atât. Se înregistrează o veritabilă campanie de presă menită să sensibilizeze cititorii despre importanța dreptului de alegere, despre cine avea drept de vot, despre rolul „inteligentei” în coordonarea campaniei electorale și a supravegherii autorităților electorale locale: „preoți dar însă și învățătorii, dregătorii de toată clasa și peste tot orice inteligenți români au astăzi cea mai sântă îndatorire cătră poporul său, de a stărui legalminte din toate puterile sale, ca dintre cei îndreptățiți la alegere [...] **nici unul să nu se retragă!**”¹³. S-a atras atenția asupra necesității stabilirii unor candidați pentru fiecare cerc în parte,

¹¹ Retegan, *Dieta*, p. 67; *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 46, din 13 iunie, p. 182.

¹² Bariț, *Părți*, III, p. 181.

¹³ *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 43, din 26 mai, pp. 173-174.

în așa fel încât românii să fie peste tot reprezentați și pe cât posibil să nu se aleagă aceleași persoane în mai multe locuri. „Noi ce facem? cum? cine? unde? pe cine să alegem?”¹⁴ erau întrebările care se vehiculau cel mai adesea, în condițiile în care viitorii deputați aveau să meargă la dezbateri fără instrucțiuni prealabile. Ca atare, era nevoie de „bărbați naționaliști”, familiarizați cu lupta politică, dedicați dezideratelor naționale. Nu în ultimul rând, se impunea convocarea Comisiunii Permanente în vederea unei coordonări a efortului electoral românesc.

Nici de data aceasta însă, în ciuda reînnoirii sale odată cu conferința națională din aprilie, Comitetul Permanent nu a funcționat în parametrii săi optimi. Ca întotdeauna, scurtcircuitul avea să fie provocat de ciocnirea orgoliilor personale. Odată întors de la Viena episcopul Șaguna a fost chestionat de Pavel Vasici și de Paul Dunca în legătură cu o posibilă convocare a Comisiunii în vederea stabilirii candidaților pentru fiecare cerc în parte¹⁵. Refuzul și reacția pe care acesta a avut-o denotă existența unui conflict între el și viceguvernatorul Popp, pe care-l acuza că încă din timpul conferinței, împreună cu alții și fără a-l înștiința, a stabilit o listă de candidați. Mai mult, episcopul considera Comisiunea ca fiind o himeră, evident acuzându-i pe ceilalți de proasta sa funcționare. În mare parte însă, aversiunea lui Șaguna față de Popp a stat la baza neconvocării oficiale a Comisiunii. Cel puțin două elemente ne conduc la o asemenea ipoteză. În primul rând, promisiunea neîndeplinită a lui Popp că va face tot posibilul ca din poziția sa de viceguvernator să ajute la o soluționare cât mai rapidă a cauzei reînființării mitropoliei ortodoxe. În schimbul acestui ajutor, Șaguna i-a promis că-i va intermedia acestuia accesul la demnitatea de baron al imperiului. Dacă episcopul și-a ținut partea sa de promisiune, se pare că Popp a dezamăgit în activitatea de susținere a demersurilor ortodoxe¹⁶. La aceasta, cu siguranță că s-a adăugat și ascensiunea lui Popp în interiorul leadership-ului restrâns al Comisiunii permanente. Știm că, la conferința de la Sibiu, mitropolitul Șuluțiu a afirmat, spre surprinderea omologului său, că în cazul care acesta nu va putea fi prezent la ședințele Comisiunii, Popp avea să fie cel care să-l suplinească în prezidiu. Era o schimbare de configurație cu care Șaguna nu se simțea foarte confortabil.

În ceea ce privește compunerea unei liste cu candidați pentru dietă în cadrul conferinței din aprilie, sursele confirmă existența unui asemenea episod. George Bariț¹⁷ afirma că Șaguna era la curent cu desfășurarea evenimentelor, iar Vasile Ladislau Popp într-o corespondență către Iacob Mureșianu a recunoscut că

¹⁴ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 36, din 11 mai, p. 143.

¹⁵ Pavel Vasici către George Bariț, Sibiu, 2/14 mai 1863, în *George Bariț și contemporanii săi*, volumul II, (coordonatori Ștefan Pascu și Iosif Pervain), București, Editura Minerva, 1975, p. 84.

¹⁶ Andrei Șaguna către Dimitrie Moldovan din Sibiu, 18/30 octombrie 1862 și 12/24 mai 1863, SJCAN, *Fond Biblioteca Centrală Blaj*, dosar XII-266, filele 36-38 și 51-52.

¹⁷ George Bariț către Alexandru Sterca-Șuluțiu [Brașov, mai 1863], în *George Bariț și contemporanii săi*, volumul IX, (coordonator Ștefan Pascu), București, Editura Minerva, 1993, pp. 169-171.

a avut o serie de consfătuiri pe această temă¹⁸. Viceguvernatorul român a infirmat însă că el personal ar fi denumit candidații, aceasta fiind prerogativa reprezentanților din comitate. Rolul său era mai degrabă acela de a centraliza toate informațiile și a le disemina, în așa fel încât să nu existe cercuri în care românii să nu aibă candidați viabili. Toate aceste consultări, coordonate se pare de către Popp, au stat la baza publicării, la începutul lunii iunie, a unor liste cu candidați, acțiune evident necesară în vederea unei mai bune orientări a electoratului¹⁹.

De altfel, pe tot parcursul campaniei, viceguvernatorul Popp s-a implicat activ în organizarea alegerilor pentru români. El a fost și cel care a insistat pe lângă cei doi arhieri pentru a înainta circulare către protopopiatele și parohiile din subordine, în vederea cooptării preoților în campania electorală și a unei mai bune informări a țăranilor despre drepturile și până la urmă obligațiile lor. Circularul lui Șuluțiu din 11/23 mai recomanda buna înțelegere între membrii celor două confesiuni, respectarea instrucțiunilor pentru alegeri și renunțarea la orice interes privat, care ar fi putut duce la conturarea unor partide, periclitând astfel interesul general național. Era de datoria fiecărui individ care dispunea de dreptul fundamental de alegere să se prezinte la locurile destinate pentru a-și susține candidații promovați și cunoscuți de dinainte. Protopopii și parohii aveau îndatorirea de a face cunoscute comunităților numele candidaților. De asemenea, aceiași trebuiau să vegheze ca poporul țăran să nu fie amăgit cu daruri și promisiuni din partea „neamicilor” națiunii române. Nu în ultimul rând, acolo unde nu exista posibilitatea ca românii să poată avea un candidat propriu viabil, voturile românești urmau să fie date unor străini devotați regimului.

Șaguna a cerut și el poporanilor săi să ia parte la alegeri și să nu lase pe nimeni sau nimic să-i abată de la acest scop, să se consulte în prealabil și să se decidă asupra unui singur candidat, care, pe lângă însușirile recerute de lege, trebuia să fi dovedit un caracter național puternic. În acest ultim scop, țăranii împreună cu parohii urmau să se înțeleagă cu protopopul tractual, pentru ca apoi acesta să convină cu inteligenții asupra celei mai bune opțiuni²⁰.

Corespondența lui Vasile Ladislau Popp cu Iacob Mureșianu, redactorul „Gazetei Transilvaniei” certifică rolul important pe care viceguvernatorul și l-a asumat în mobilizarea electorală a românilor. El nu a ezitat să dea sfaturi editoriale, care apoi se vor regăsi sub o formă sau alta în coloanele ziarului brașovean. Popp insista asupra rolului important pe care-l dețineau preoții, datori a-i învăța pe țărani

¹⁸ Vasile Ladislau Popp către Iacob Mureșianu, f.l., 15/27 mai [1863], în *Transilvania*, LIX (1928), nr. 3, luna martie, pp. 208-209.

¹⁹ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 42-43, din 1 iunie și 5 iunie, pp. 166, 170.

²⁰ Ambele circulare au fost publicate în *Foaia pentru minte, animă și literatură*, XXVI (1863), nr. 20, din 29 mai, pp. 145-148; vezi și Dumitru Suci, „*Alexandru Sterca-Șuluțiu și mișcarea națională românească*”, în Idem, *Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Tribuna, 2004, pp. 111-112.

și a-i îndruma spre centrele de alegeri. El a stabilit reguli și cu privire la recrutarea candidaților: fiecare român era obligat „sub incurgerea urei națiunii” a nu candida atâta timp cât exista deja un candidat suficient de popular și care avea șanse reale de câștig. În cazul în care existau doi candidați cu notorietate asemănătoare, vârsta era criteriul de departajare: cel tânăr urma să renunțe în favoarea celui mai în vârstă, considerat mai experimentat. Din nou apare ideea sprijinirii unor candidați străini fideli politicii regimului care aveau „simțăminte bune, libere de orice patimă sau ură națională”. Acești deputați străini, odată ajunși în Dietă, se puteau dovedi de folos cauzei românești. Popp a sugerat și nevoia ca redactorul brașovean să țină permanent legătura cu corespondenții săi din teritoriu, care urmau să-l înștiințeze despre cursul alegerilor și despre diferiții candidați, în așa fel încât opinia publică să fie permanent la curent cu informațiile. Orice alegere dublă însemna în fond pierderea unui mandat, lucru pe care românii nu și-l permiteau. O altă posibilitate de a pierde, cel puțin temporar, mandate era alegerea unor posibili regaliști ca și deputați.

Un asemenea caz s-a ivit odată cu denumirea ca regaliști a lui George Bariț și Pavel Vasici. Popp susținea că era în interesul tuturor ca cei doi să renunțe la candidaturile lor, pentru a face loc altora. Prin intermediul lui Iacob Mureșianu, înaltul funcționar le-a confirmat denumirea. Mai mult, cunoscând reticența lui Bariț cu privire la ideea de a fi denumit regalist, Popp l-a asigurat că își va putea desfășura liniștit activitatea legislativă chiar și din această postură²¹. Ca urmare, liderul brașovean a făcut o declarație publică în care și-a anunțat decizia de a renunța la candidatura sa din cercul Lupșei, comitatul Turda²².

Vasile Ladislau Popp nu a fost singurul înalt funcționar care s-a implicat activ în coordonarea campaniei electorale românești. La începutul lui mai 1863, înainte să fie publicat rescriptul sau regulamentele provizorii, Dimitrie Moldovan purta și el o corespondență intensă cu cei doi ierarhi, cu George Bariț, Ioan Axente Sever sau Spiridon Fetti. Moldovan părea mai puțin interesat de recrutarea candidaților cât mai ales de procedura de vot. Conștient că românii urmau să obțină puține locuri în cadrul comitetelor centrale electorale, încă de pe vremea când se redactau regulamentele provizorii la Viena, el s-a luptat și a reușit să obțină un algoritm mai avantajos pentru electoratul român. Așadar, articolul 36 din regulamentul electoral provizoriu prevedea ca în cadrul acelor comitete, jumătate din numărul membrilor să fie aleși în raport cu compoziția comitetului central comitatens, iar cealaltă jumătate proporțional cu numărul alegătorilor înscriși pe liste. Se asigura în acest fel o reprezentare mai mare a românilor în aceste organisme electorale, prezență necesară în vederea exercitării unui control mai strict asupra activității lor. Consilierul aulic a oferit sugestii utile cu referire și la

²¹ Vasile Ladislau Popp către Iacob Mureșianu din 15/27 mai 1863 și 9 iunie 1863, în *Transilvania*, LIX (1928), nr. 3, luna martie, pp. 208-209 și nr. 4, luna aprilie, pp. 282-283.

²² *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 50, din 29 iunie, pp. 197-198.

coordonarea efectivă a procesului electiv: „10 români bravi compun un comitet; aceștia câștigă catalogul întreg al contribuenților cu și peste 8 f[lorini], dacă nu altminterlea și cu bani. Acolo va vedea cine este alegător îndreptățit. Tot insul din cei 10 câștigă alți 10-20 cunoscuți români. Ceștii din urmă câștigă pe frate, văr, nepot, cuscru etc. etc.”²³. Părea să fie o strategie electorală eficientă, coordonată de sus în jos, în favoarea unui singur candidat, și care venea în completarea sistemului de recrutare propus de Vasile Ladislau Popp.

Opinii asemănătoare cu cele de mai sus le-a trimis Moldovan și celor doi arhieri. Aceștia s-au arătat însă destul de reticenți în a se implica deschis în procesul electoral, limitându-se doar la înaintarea celor două circulare. Șuluțiu considera că nu se puteau face prea multe atâta timp cât comitetele electorale erau clar dominate de unguri²⁴. Oricum, preocupările sale cu privire la alegeri erau minime. În toată această perioadă mitropolitul și-a concentrat atenția mai ales asupra nepotului său Iosif Sterca-Șuluțiu, pentru care intervenea constant la Cancelaria Aulică, în vederea asigurării unui post administrativ mai important și mai bine remunerat. Șaguna era și el mai mereu preocupat de problemele bisericesti. Chiar dacă era de acord cu observațiile și sugestiile lui Moldovan, episcopul de la Sibiu considera că o victorie a românilor era greu de anticipat, mizând pe lipsa de curaj a populației românești. El încheia oarecum fatalist: „Ce se va putea face aceea cu bună seamă se va face”²⁵.

Lunile mai și iunie ale anului 1863 au fost o perioadă extrem de efervescentă. Presa a preluat rolul coordonator. Luările de poziție ale principalelor redacții aveau menirea să atragă atenția asupra dreptului fundamental de alegere, asupra nevoii de disciplinare, de întrunire a comunităților românești pentru a-și nominaliza candidații. Odată stabiliți, acestora trebuia să li se facă cât mai multă publicitate și trebuiau susținuți fără rezerve. Nimeni dintre cei care aveau drept de vot nu avea voie să lipsească. Majoritățile maghiare din cadrul comisiilor electorale nu trebuiau să sperie pe electorii români, pentru că în cele din urmă decizia era luată de cei care votau, dar care în prealabil trebuiau să se asigure că au fost trecuți pe listele electorale²⁶.

Pentru prima dată s-a pus și problema participării funcționarilor la alegeri. Regulamentul electoral provizoriu nu conținea nici o prevedere expresă cu referire la funcționari. Nu erau precizate nici un fel de incompatibilități, care ar fi putut în

²³ Dimitrie Moldovan către George Bariț, Viena, 13 mai 1863, în *George Bariț și contemporanii săi*, volumul V, (coordonator Ștefan Pascu), București, Editura Minerva, 1981, p. 155.

²⁴ Alexandru Sterca-Șuluțiu către Dimitrie Moldovan, Blaj, 17/29 mai și 9/21 iunie 1863, în Ioana Botezan, „Corespondența lui Alexandru Sterca-Șuluțiu cu Dimitrie Moldovan între anii 1860-66”, II, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXVIII (1987-88), pp. 543-545.

²⁵ Andrei Șaguna către Dimitrie Moldovan, Sibiu, 12/24 mai 1863, SJCAN, *Fond*, dosar XII-266, filele 51-52.

²⁶ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 40, din 25 mai, p. 159.

vreun fel să-i împiedice de a candida. Totuși, controversa stârnită în jurul lor pornește tocmai de la modul în care era prevăzută organizarea dietei: numărul mic de regaliști făcea ca influența Curții asupra organismului legislativ să scadă semnificativ. Știm că de-a lungul întregii istorii legislative a Transilvaniei, corpul regaliștilor, care îl depășea ca pondere pe cel al deputaților aleși, avea menirea să asigure respectarea intereselor autorităților de la Viena. Nu era singura metodă. Împăratul mai dispunea și de dreptul de prorogare sau dizolvare a dietei, la fel cum putea să respingă articolele de lege dezbătute și adoptate de forul legislativ. Acestea însă constituiau mai degrabă soluții ultime, radicale, care duceau la apariția unor sincope sau crize constituționale în relația dintre puterea executivă și cea legislativă. Cazul dietei Ungariei, dizolvată în august 1861 este un exemplu în acest sens.

Ca atare, pentru noua dietă a Transilvaniei, lipsa unui corp de regaliști suficient de consistent impunea identificarea unor instrumente suficient de subtile, care să poată impune un echilibru între voința Curții și obiectivele deputaților naționali. În asemenea circumstanțe, funcționarii Marelui Principat mai ales cei de rang înalt păreau să corespundă cel mai bine intențiilor regimului. Jurământul de fidelitate către monarh, precum și subordonarea lor financiară erau doi factori de presiune care oricând putea fi folosiți în vederea obținerii unei atitudini mai conciliante.

În felul acesta s-a concretizat o strategie internă, elaborată la Viena și la Cluj, menită să asigure o participare cât mai largă a funcționarilor români la alegeri, iar apoi în calitate de deputați aleși la procesul legislativ. Puternica implicare a lui Vasile Ladislau Popp în procesul electoral, coordonarea sa cu vice-cancelarul Reichenstein, precum și întocmirea unor liste preliminare de candidați încă din timpul desfășurării conferinței de la Sibiu pot constitui argumente puternice care să susțină o asemenea ipoteză. Intenția guvernului era aceea de a se alege cât mai mulți funcționari, pentru ca dintre regaliști să fie chemați în primul rând liber-profesioniștii, care aveau manifestări naționale mult mai intransigente. Poziția de regalist însă era una nesigură, pentru că oricând, chiar și în timpul sesiunii parlamentare, Împăratul putea să revoce un asemenea statut. Cazul episcopului Haynald este suficient de sugestiv. Datorită opoziției sale fățișe nu numai că i s-a ridicat calitatea de regalist, dar a fost și obligat să renunțe și la demnitatea sa de episcop romano-catolic de Alba-Iulia. Se pare că și episcopul Șaguna, nu de mult reîntors de la Viena, avea date suficiente despre strategia Cancelariei Aulice. De altfel, însuși cancelarul Nádasdy i-a sugerat că cel mai bine ar fi fost ca episcopul ortodox să obțină un mandat de deputat²⁷. Dovadă, Șaguna avea să fie ales în scaunul Săliște.

²⁷ Andrei Șaguna către Dimitrie Moldovan, Sibiu, 6/18 iunie 1863, SJCAN, *Fond*, dosar XII-266, filele 53-54.

Singurul care a intuit o asemenea strategie a fost George Bariț. În câteva rânduri, înainte de a fi denumit ca regalist, a încercat să atragă atenția asupra unei asemenea deturnări a alegerilor. El a pledat pentru alegerea unor „oameni independenți, care n-au cu regimul nici în clin nici în mănecă, adică nu se au cu el nici bine nici rău, nu-i sunt contrari de loc, însă nici îi sunt obligați sau prin leafă, sau prin cavalerii și ranguri, sau prin mijloace jenante”²⁸. Într-un alt context, de această dată privat, brașoveanul atinge și problema legitimității unei astfel de configurații a membrilor dietei. Chiar dacă funcționarii treceau de filtrul electoral al națiunii, fiind validați astfel, în ochii opiniei publice ei ar fi continuat să aibă statutul de candidați impuși, ceea ce putea să provoace discuții ulterioare - în condițiile în care lucrările dietei nu avansau conform intereselor naționale -, similare cu cele avute odată cu numirea reprezentanților români pentru conferința de la Sibiu²⁹.

Acestor neliniști incipiente avea să le pună capăt „Telegraful Român”. Într-un articol mai amplu, corespondentul ziarului sibian, a argumentat că alegerea numai a unor „bărbați independenți”, așa cum era el înțeles de alți autori, ar fi putut duce la subțierea numerică, dar mai ales calitativă a corpului reprezentanților români, ceea ce însemna pierderea cauzei române încă înainte de începerea luptei³⁰. Conceptul de independență era, în opinia corespondentului, legat de „capacitatea de caracter”. Într-o accepțiune diferită bărbații independenți erau aceia care s-au distins cel puțin în ultimii 15 ani ca „devotați cauzei naționale”, pentru care „fericirea națiunii o pun mai presus de interesele personale”. Se exprima încrederea în corpul electoral românesc, suficient de matur pentru a-i recunoaște și a-i alege pe acești bărbați. Chiar dacă nu era un argument în favoarea regimului, opinia *Telegrafului* concorda cu interesele acestuia. Mai mult, judecata de mai sus se potrivea foarte bine și cu opinia publică generală, evident mult mai puțin informată cu privire la subteranele politicii. Oricât de mult s-ar fi insistat împotriva unei pătrunderi masive a funcționarilor în dieta transilvăneană, profilul politic al acestora era identic cu profilul recerut pentru candidații români: un amplu nivel de expertiză juridică și politică, combinat cu devotamentul față de cauza națională. În măsura în care numărul avocaților independenți români din Transilvania era extrem de mic, iar comercianților și negustorilor „le lipseau științele și nu voiau a se blama”³¹, singura opțiune viabilă pentru ca românii să fie reprezentați în dietă a fost participarea funcționarilor.

²⁸ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 37, din 15 mai, pp. 145-146.

²⁹ George Bariț către Alexandru Sterca-Șuluțiu [Brașov, mai 1863], în *George Bariț și contemporanii săi*, IX, pp. 169-171.

³⁰ *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 44 și 46, din 30 mai și 6 iunie, pp. 179 și 185.

³¹ George Bariț către Dimitrie Moldovan, Brașov, 1/13 iulie 1863, în *George Bariț și contemporanii săi*, IX, pp. 208-210. Expresia a fost folosită în contextul gășirii unui înlocuitor pentru Gavril Munteanu, care refuza poziția de regalist. Bariț se plângea că nu prea avea pe cine să nominalizeze

Din start trebuie spus că implicarea funcționarilor români în propaganda electorală a fost minimă: nu au existat programe electorale, nu s-au făcut promisiuni, nu s-au ținut discursuri. Din acest punct de vedere, campania a fost una destul de liniștită. O bună parte din candidați au fost aleși fără nici un fel de probleme, candidaturile stabilite de „inteligență” fiind validate de alegători. În comitatul Solnocului interior, Vasile Ladislau Popp a obținut unul din cele mai bune scoruri (1221 de voturi). El a reprezentat comitatul în dietă, împreună cu Gavril Man, Alexandru Bohățiel și canonicul Ștefan Bilțiu. Nici în comitatul Dăbâca nu au fost probleme: administratorul comitatens Vasile Ladislau Buteanu, împreună cu juzii supremi Mihail Bohățiel și Ioan Șipotariu au fost confirmați. Ioan Bran de Lemény, Ioan Pușcariu și Ioan Alduleanu, toți trei oameni ai locului, nu au avut nici un fel de emoții în districtul Făgăraș. La fel, Ioan Florian și Ioachim Mureșianu din districtul Năsăud. Iacob Bologna a câștigat la Nocrich. Nepoții mitropolitului Șuluțiu au avut și ei parte de susținere electorală: Dionisie Șuluțiu, asesor de sedrie la Turda, a fost ales în comitatul Turda, iar Iosif Sterca-Șuluțiu a fost ales în comitatul Alba de Jos, deși era jude suprem în Cetatea de Baltă³².

Au existat însă și cercuri unde bătălia electorală a fost dură. Maghiarii au reușit să recruteze contracandidați slabi, dar cu șanse suficiente să spargă blocul compact de alegători români. Cele mai problematice comitate au fost Alba de Jos, Hunedoara, Turda și Cluj. Au fost cazuri în care românii au reușit dejucarea planurilor maghiare. În Alba de Jos, Demetriu Boer, președintele sedriei din Abrud, cu poziție pro-maghiară, a fost convins să renunțe la candidatură în favoarea lui George Angyal. Un episod asemănător s-a înregistrat și în cercul Iliei din Hunedoara, unde vicecomitele George Ciaclan a renunțat în favoarea lui Mihail Orbonaș, care se pare că era sprijinit puternic de o rudă de-a sa, protopopul ortodox Ioan Orbonaș³³.

Alegerile din comitatul Clujului prezintă un caz interesant. În contextul noilor norme electorale întregul comitat s-a transformat într-un fief al familiei Hosszu, românești dar cu puternice simțăminte pro-unioniste. Din cadrul acestei familii au candidat Iosif Hosszu, fostul vicecomite, în cercul Mociu și Ioan Hosszu în cercul Milașul mare (fratele acestuia, paroh greco-catolic în localitate). Ei vor funcționa ca sateliți electorali ai candidaților maghiari, încercând să fracționeze numărul de voturi românești. Atât ei cât și contracandidații maghiari au fost învinși

din părțile Brașovului, pentru că nici unul din comercianții din Brașov nu aveau pregătirea intelectuală necesară, la care se adăuga și reticența acestora de a se implica direct în politica națională. Într-un final, Munteanu a fost convins să revină asupra deciziei sale.

³² *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 53, din 9 iulie, p. 210. Șuluțiu a obținut și cel mai mare scor electoral înregistrat de un candidat român în alegerile din 1863: 1559 de voturi.

³³ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 45, din 12 iunie, p. 179.

de cei doi funcționari guberniali români Demetriu Moga și Paul Dunca³⁴. În ciuda nenumăratelor critici aduse la adresa activității lor naționale, cei doi s-au bucurat de un sprijin covârșitor din partea populației românești cu drept de vot: primul avea să obțină 977 de voturi, iar al doilea 1312. Mai mult, se pare că Paul Dunca a fost chemat de la Tâlmăciu, unde deja câștigase un mandat, pentru a candida la Cluj. O asemenea manevră electorală poate să ne ducă și la ideea unui deficit de candidați români cu șanse reale de câștig pentru zona Clujului. În același comitat au mai candidat și câștigat mandate secretarul gubernial Ladislau Vaida și canonicul Ioan Fekete-Negruițu, fostul protopop greco-catolic al Clujului.

Au fost funcționari români care au înregistrat și eșecuri. Un exemplu este George Roman, asesor la Tabla Regească din Tîrgu-Mureș, un cunoscut al opiniei publice pentru luările sale de poziție cu privire la oficializarea limbii române în cadrul instituției pe care o deservea. Acesta avea să piardă mai multe tururi de scrutin. Primul s-a desfășurat concomitent cu celelalte la sfârșitul lunii iulie, când minoritatea românească a fost copleșită de majoritatea ungurească: contele Gabriel Bethlen a câștigat cu 496 de voturi, iar Roman a avut doar 234. Al doilea tur s-a desfășurat imediat după părăsirea lucrărilor dietei de către deputații maghiari și convocarea unor noi alegeri în cercurile deținute de aceștia. Bethlen a fost reales. Mulți români au fost luați prin surprindere. Nefiind informați ei nu au avut cum să se deplaseze spre centrul de votare³⁵. Până la urmă, George Roman a intrat în dietă în urma gestului protopopului ortodox al Turzii, Simion Pop Moldovan, care și-a depus și el mandatul³⁶ fără nici o argumentație prealabilă. Roman a devenit deputat al opidului Mociu.

Cel mai notoriu eșec în alegerile pentru dietă i-a aparținut însă lui Dimitrie Moldovan, consilierul român al Cancelariei Aulice. Strategia de alegere pe care el a explicat-o pe rând tuturor liderilor români ardeleni nu a funcționat în cazul său. Mai mulți factori au contribuit la aceasta. În primul rând nehotărârea. Rugat mai ales de mitropolitul Șuluțiu să rămână la postul său de consilier, care era mult mai important pentru români decât participarea sa la dietă³⁷, Moldovan s-a decis relativ târziu să candideze. Decizia de a candida în opidul Deva, unde se afla și fratele său, George Moldovan, părea să fie una inspirată, cu atât mai mult cu cât primise și adeviziunea multor negustori și meseriași. În momentul votului însă, anumite neînțelegeri dintre români, au dus la alegerea avocatului maghiar Ioan Bodola³⁸.

³⁴ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 50-51, din 29 iunie și 3 iulie, pp. 198 și 202-203; *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 53, din 30 iunie, p. 213. În locul lui Dunca, la Tâlmăciu, va candida și va câștiga un alt personaj controversat: Alexandru Lazăr.

³⁵ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 47 și 63, din 19 iunie și 3 august, pp. 186 și 252.

³⁶ Păcățian, *Cartea*, III, p. 64.

³⁷ Alexandru Sterca-Șuluțiu către Dimitrie Moldovan, Blaj, 12 iunie 1863, Botezan, *Corespondența*, II, p. 544.

³⁸ *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 51, din 23 iunie, p. 204.

Relatările presei susțin și ideea că Moldovan în loc să vină personal în cercul unde candida, a mizat împreună cu susținătorii săi pe calitate sa de înalt funcționar.

Lipsa prezenței sale fizice a constituit un dezavantaj clar. Este și ceea ce a încercat să-l convingă Ilie Măcelariu. În repetate rânduri, după ce a încercat împreună cu alții să-l impună drept candidat în mai multe cercuri precum Vințul de Jos, Zlatna sau chiar Miercurea, i-a sugerat imperios necesitatea de a veni „în jos”, pentru a se înfățișa în persoană electoratului și a desfășura o minimă campanie electorală³⁹. Într-un final, grupul de acțiune constituit în sprijinul lui Moldovan, a reușit să-i asigure un mandat în cercul V al comitatului Alba de Jos, lăsat liber prin denumirea ca regalist a directorului gimnazial Gavril Munteanu⁴⁰. Este interesantă însă și atitudinea consilierului aulic. Se pare că acesta a înclinat serios în vederea unui refuz de a accepta alegerea sa de deputat, nu ca un gest de frondă, ci dintr-un calcul politic cât se poate de pragmatic. Calitatea de deputat, chiar dacă nu era incompatibilă cu funcția de consilier aulic, îi cerea să fie permanent la Sibiu, ceea ce însemna o neglijare totală a atribuțiilor sale executive pentru o perioadă destul de lungă de timp. În fapt, prin acceptarea calității de deputat românii pierdeau un post de consilier aulic. Liderii laici din teritoriu, în schimb, nu au gândit în aceeași termeni, motiv pentru care erau pregătiți chiar ca în cazul unui refuz al lui Moldovan, aceștia să apeleze la Nádasy pentru a-l convinge⁴¹. Ca urmare a numeroaselor insistențe, dar și conform cu regulamentul dietei care prevedea prezența sa la validarea scrutinului, Moldovan a „coborât” la Sibiu și a participat la lucrările forului legislativ.

Pe parcursul alegerilor nu au lipsit nici neînțelegerile de ordin confesional. Spre exemplu, în comitatul Alba de Jos, în cercul V, într-o primă fază a fost ales ca și candidat Demetriu Boer. Acesta a renunțat, iar în urma unei conferințe a „inteligenței” la Aiud, s-a decis susținerea lui George Angyal. Cel care s-a opus a fost protopopul ortodox Ioan Rațiu, sugerând ideea unei parități confesionale între cei 6 candidați din comitat⁴². Finalul alegerilor a consacrat această paritate: au fost aleși 3 ortodocși (Nicolae Găetan, Dimitrie Moldovan și Iosif Hodoș, ultimul invalidat) și 3 greco-catolici (Iosif Sterca-Șuluțiu, dr. Ioan Maior și Ioan Axente Sever, ultimul fiind validat de abia în 1864).

În ceea ce-l privește pe Angyal, acesta a fost votat în cele din urmă în scaunul Orăștiei, unde a candidat împotriva protopopului ortodox al Cugirului, George Bercianu, obținând 203 voturi dintr-un total de 348 valabil exprimate.

³⁹ Ilie Măcelariu către Dimitrie Moldovan, Miercurea, 3 iulie 1863, în Liviu Botezan, „Corespondența lui Ilie Măcelariu cu Dimitrie Moldovan din anii 1861-1871”, în *Sargeția*, XXVIII-XXIX/2 (1999-2000), p. 234..

⁴⁰ *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 57-58, din 19 iulie, p. 228.

⁴¹ Ilie Măcelariu către Dimitrie Moldovan, Sibiu, 23 iulie 1863, în Botezan, *Corespondența*, p. 235-236.

⁴² *Gazeta Transilvaniei*, XXVI (1863), nr. 46, din 13 iunie, p. 182.

Presa a lăudat această alegere ca dovadă a faptului că românii recunoșteau importanța trimeriei unor „bărbați nu numai inteligenți și cu capacitate, dat totdeodată și versați în trebile politice mai înalte ale monarhiei întregi...”⁴³. Totuși, disensiuni majore de ordin confesional nu s-au înregistrat sau cel puțin nu au fost relatate de publicistica vremii. În majoritatea cercurilor electorale cele două cleruri au colaborat sub stricta supraveghere a reprezentanților laici. Pentru majoritatea celor din urmă mizele politice ale alegerilor erau mult mai importante decât cele de ordin religios.

În general, alegerile de deputați pentru Dieta de la Sibiu au fost lipsite de convulsiile violente ale manifestărilor de acest tip din Ungaria. Nu s-au înregistrat violențe, omoruri sau bătăi între facțiuni rivale. Totuși, metodele de corupție electorală au fost prezente în fiecare cerc electoral. Începând de la formele oficiale (conscrierea parțială a alegătorilor, împiedicarea unora de a ajunge la centrele de votare, înregistrarea greșită a votului, numărătoarea incorectă a opțiunilor de vot în favoarea unor candidați) și până la cele neoficiale (mita electorală, intimidare) ele s-au extins pe tot teritoriul Transilvaniei, fiind amplu relatate în presă. Oricum, practicile electorale dubioase din această vreme nu aveau cum să se compare cu cele viitoare din perioada dualistă, când mizele politice crescuseră exponențial, la fel ca și resursele materiale și logistice aflate la dispoziția fiecărui candidat.

Rezultatul alegerilor

Desfășurate în relativă „pace și liniște” alegerile din 1863 s-au încheiat cu un scor relativ bun pentru români. Au fost aleși un total de 49 de deputați români (31 în comitate, 8 în scaune, 5 în districte și 5 în orașe), cărora li s-au adăugat cei 11 regaliști. Ungurii au obținut un total de 43 de mandate, plus 18 regaliști, iar sașii 33 de mandate, la care s-au adăugat 11 regaliști. Succesul românilor a fost clar. Prin configurația națională a membrilor dietei (60-61-44), românii au ocupat o poziție confortabilă în forul legislativ (36,365%), cu un procent foarte apropiat de cel obținut de maghiari (36,96%). Chiar dacă nu era într-un tot conformă cu vechile cerințe de reprezentare proporțională, această majoritate relativă a dat multe speranțe elitei politice românești. Pentru prima dată în istoria lor li se acorda un rol ușor dominant în raport cu celelalte două națiuni. De acum însă depindea numai de capacitatea și expertiza lor politică cum vor folosi această majoritate pentru a-și atinge scopurile și a-și impune opiniile.

⁴³ *Telegraful Român*, XI (1863), nr. 50, din 20 iunie, p. 201-202. Relatarea din ziar este mult mai amplă. În acest cerc urma să candideze și episcopul Șaguna, înainte să se decidă asupra scaunului Săliște. Ca urmare, Bercianu s-a retras, pentru ca apoi să revină în cursă. Nu este exclusă posibilitatea ca Angyal și Șaguna să fi devenit competitori, dar opțiunea lui Șaguna a prevenit o posibilă confruntare electorală, care putea stârni destul de multe patimi confesionale.

Dacă din punct de vedere al prezenței în legislativul transilvănean, victoria românilor a fost una relativă, o privire asupra ariei de reprezentare a deputaților români aleși denotă o victorie covârșitoare. Majoritatea mandatelor românești (aprox. 63%) au fost obținute tocmai în acele unități administrative considerate odinioară ca fiind fieful puterii absolute a ungarilor din Transilvania: comitatele. Dintr-un total de 33 de cercuri electorale comitatense doar doi unguri și un sas au fost câștigători, dintre care Kemény István a fost nevoit în cele din urmă să accepte victoria lui Axente Sever, dar doar în ultimele luni ale legislaturii din 1864⁴⁴. Ca atare, 31 de cercuri (= 91%) au fost câștigate de români, fapt ce confirma într-o anumită măsură și preponderența demografică a românilor din aceste unități politico-administrative.

Nu numai românii au avut de câștigat de pe urma alegerilor. Regimul a raportat și el un imens succes în strategia sa de a atrage cât mai mulți funcționari în rândurile deputaților. În cazul românilor, din totalul de 60 de membri efectivi ai dietei⁴⁵, 42 (= 70%) erau funcționari în diverse ierarhii: 16 (= 26,6%) înalți funcționari centrali, 10 funcționari înalți comitatensi (= 16,6%), 14 funcționari comitatensi (= 23,3%) și 2 funcționari centrali (= 3,3%). Restul membrilor români ai dietei aparțineau fie cinului preoțesc - 13 (= cca. 22%), fie erau liber-profesioniști - 5 (= cca. 8%). Dominația funcționarilor este mai mult decât evidentă dacă ne uităm la compoziția socio-profesională a deputaților aleși: 78% dintre ei erau funcționari, 18,37% erau clerici și doar 4,08% liber-profesioniști.

Un corolar al acestei caracteristici este și distribuția confesională a reprezentanților dietali ai românilor. Numerele devin și mai interesante dacă facem o corelare între rangurile funcționarilor și confesiune. Am văzut mai sus distribuția rangurilor între cei 42 de deputați-funcționari aleși. Dintre cei 16 funcționari înalți centrali 56,25% erau ortodocși și 43,75% gr. c., dintre cei 10 funcționari înalți comitatensi proporția era inversă (60% gr. c., 40% ortodocși), la fel ca și în cazul celor 14 funcționarilor comitatensi (50% gr. c., 35,71% ortodocși și 14,29% neidentificați). O paritate confesională s-a înregistrat doar în cazul celor 2 funcționari centrali. Observăm un fapt deja constatat: în ceea ce privește distribuția funcțiilor înalte greco-catolicii au dispus de un avantaj la nivel comitatens. Dacă adăugăm la acestea distribuția confesională a clericilor (55,55% gr. c. față de

⁴⁴ Despre episodul alegerii lui Axente Sever vezi Retegan, *Dieta*, pp. 74-75; Adrian T. Pascu, *Ioan Axente Sever (1821-1906). Viața și activitatea militantă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, pp. 188-190.

⁴⁵ Număr calculat astfel: 48 de deputați aleși, la care se adaugă 11 regaliști români, confirmați de comisia de validare a mandatelor. Iosif Hodoș, chiar dacă a fost ales de români, mandatul său a fost invalidat. La alegerile din august 1863, Constantin Panțiu a câștigat un mandat de deputat în cercul Săcele din districtul Brașov, ridicând în felul acesta numărul total al deputaților aleși la 49 (vezi Retegan, *Dieta*, p. 78). Dintre regaliști, Ioan Alexi, episcopul unit al Gherlei, a murit la 29 iunie 1863. Acesta a fost înlocuit cu prepozitul Macedon Pop. Toate procente afișate sunt exprimate relativ la totalul de 60.

44,44% ortodocși) și a liber-profesioniștilor (100% gr. c.) rezultă că din toți cei 49 de deputați aleși 55,10% erau greco-catolici și 40,81% ortodocși. La 2 membrii aleși (= 4,08%) confesiunea nu a putut fi identificată. Situația este perfect explicabilă dacă ne gândim că și din punct de vedere demografic greco-catolicii erau mai mulți, iar nivelul lor de educație era ceva mai crescut decât al ortodocșilor. Nu în ultimul rând, trebuie menționată și o afinitate a autorităților față de uniți, precum și lipsa de interes a episcopului Șaguna în promovarea la nivel local a enoriașilor săi. Ierarhul a fost mai tot timpul interesat de păstrarea unui echilibru la nivelul funcțiilor importante de la Guberniu și Cancelarie, care puteau fi direct implicate în acțiunea sa de reînființare a mitropoliei ortodoxe.

O statistică asemănătoare se observă și în cazul celor 11 deputați regaliști, cu toate că nu poate fi negată intenția regimului de a stabili o paritate între cele două confesiuni.

În ceea ce privește statutul socio-profesional al deputaților un caz asemănător s-a înregistrat și în rândurile sașilor. Din cei 33 de deputați saxoni aleși 22 erau funcționari publici, iar aproape jumătate din cei 11 regaliști erau funcționari sau foști funcționari⁴⁶. Ca atare, același principiu de coordonare a funcționat și în cazul sașilor. Astfel, proporția deputaților-funcționari, români și sași deopotrivă, depășea 2/3 din totalul reprezentanților. Trebuie menționat că situația deputaților unguri a fost complet diferită. Din totalul de 43 deputați aleși, doar 6 (= 14%) erau funcționari, restul fiind liber-profesioniști (latifundiași sau proprietari), iar din cei 15 regaliști, doar 5 (= 33%) erau înregimentati în administrație. Independența economică față de Coroană le-a permis deputaților maghiari să-și desfășoare atitudinea de boicot față de Dieta de la Sibiu din 1863-64.

Nu degeaba, Dieta de la Sibiu a fost etichetată mai târziu, după instaurarea dualismului și configurarea celor două curente politice românești, activismul și pasivismul, ca fiind „dieta amplexiștilor”⁴⁷. În acel context, chiar dacă adevărul ei nu putea fi contestat, formularea era una vădit tendențioasă, menită să lovească în anumite personaje. Totuși, așa cum am arătat mai sus, în situația existenței unei crize a resursei umane în rândurile românilor cu privire la recrutarea de personal politic calificat care să facă față experienței seculare a maghiarilor și sașilor, participarea masivă a funcționarilor a fost cea care a asigurat succesul românesc în alegeri, la fel cum a asigurat și normarea legislativă a principalelor deziderate naționale.

⁴⁶ *Kolozsvári nagy naptár 1866-dik évre*, Kolozsvár, Kiadja Stein János Muz Egyl Könyvvarus, 1866, pp. 193-196; vezi și *History of Transylvania*, III, edited by Szász Zoltán, Columbia University Press, 2002, p. 436.

⁴⁷ Nicolae Josan, *Ioan Pușcariu (1824-1912). Viața și activitatea*, Alba Iulia, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, 1997, pp. 77-78.

* Acest studiu a fost susținut de către CNCS-UEFISCDI, prin proiectul de cercetare: PN-II-PCE-2011-3-0040.